

КЛЮЧОВА ТЕМА¹

Стаття 8

Громадянство

(Останнє оновлення: 29.02.2024)

Вступ

«Право на громадянство», подібне до того, яке міститься в статті 15 «Загальної декларації прав людини», не закріплене в тексті Конвенції чи Протоколів до неї. Право набуття або збереження певного громадянства не вважається «громадянським правом» згідно зі статтею 6 («*Алпеева та Джалагонія проти Росії*» (*Alpeyeva and Dzhalogoniya v. Russia*), 2018, § 129). Позбавлення або анулювання громадянства як таке не вважається несумісним з Конвенцією («*Усманов проти Росії*» (*Usmanov v. Russia*), 2020, § 65). Однак, громадянство — елемент ідентичності особи («*Зеггай проти Франції*» (*Zeggai v. France*), 2022, § 28; «*Гумід та інші проти Франції*» (*Ghoumid and Others v. France*), 2020, § 43). Свавільна відмова у громадянстві може за певних обставин викликати питання відповідно до статті 8.

Крім того, за обставин, коли держава-член вийшла за межі своїх зобов'язань згідно зі статтею 8 у створенні права на громадянство за походженням і встановила процедуру з цією метою, вона повинна гарантувати забезпечення цього права без дискримінації у значенні статті 14 («*Дженовезе проти Мальти*» (*Genovese v. Malta*), 2012, § 30).

Суд розглядав конкретне питання позбавлення громадянства («*Рамадан проти Мальти*» (*Ramadan v. Malta*), 2016), зокрема, в контексті боротьби з тероризмом («*К2 проти Сполученого Королівства*» *K2 v. the United Kingdom* (ухв.), 2017; «*Гумід та інші проти Франції*» (*Ghoumid and Others v. France*), 2020).

У цьому контексті в провідній справі «*Усманов проти Росії*» (*Usmanov v. Russia*), 2020, Суд визначив відповідну методологію для розгляду анулювання громадянства (див. § 58), яку він застосував до відмови в громадянстві («*Хашемі та інші проти Азербайджану*» (*Hashemi and Others v. Azerbaijan*), 2022, § 47).

Додаткові питання можуть виникнути, зокрема, щодо імміграції, паспорта, батьківства або шлюбу з іноземцем.

Принципи, отримані з поточної судової практики

- Хоча Конвенція та протоколи до неї не гарантують будь-якого права на громадянство, не виключено, що відмова в громадянстві або скасування/анулювання вже отриманого громадянства («*Усманов проти Росії*» (*Usmanov v. Russia*), 2020, §§ 59-62) можуть за певних обставин викликати питання щодо цього положення, враховуючи вплив/наслідки такого заходу на приватне життя особи. Те саме стосується, наприклад, відмови у задоволенні прохання про відмову від громадянства («*Рінер проти Болгарії*» *Riener v. Bulgaria*, 2006, §§ 155-159), надання громадянства у разі одруження іноземця

¹ Підготовлено Реєстратором. Не покладає зобов'язань на Суд.

Цей переклад опубліковано за домовленістю з Радою Європи та Європейським судом з прав людини і виконано Верховним Судом (Україна).

- («Савойя та Бунегру проти Італії» (*Savoia and Bounegru v. Italy*) (ухв.), 2006) та визнання паспортів недійсними («Алпеева та Джалагонія проти Росії» (*Alpeyeva and Dzhhalagoniya v. Russia*), 2018, § 115) або відмови у видачі посвідчення особи («Ахмадов проти Азербайджану» (*Ahmadov v. Azerbaijan*), 2020, § 45).
- У справі «Усманов проти Росії» (*Usmanov v. Russia*), 2020, Суд уточнив і консолідував двоаспектний підхід, який слід застосувати в цьому контексті (відзначивши існування різних підходів до розгляду питання), пізніше застосований у справі «Хашемі та інші проти Азербайджану» (*Hashemi and Others v. Azerbaijan*), 2022, §§ 46-49. Суд вважає, що слід дотримуватися підходу, заснованого на наслідках. Суд розглянув (i) наслідки для заявника та (ii) чи був цей захід свавільним (див. § 58); див. також «Ахмадов проти Азербайджану» (*Ahmadov v. Azerbaijan*), 2020).
 - При визначенні наслідків позбавлення громадянства, щоб встановити, чи мало місце втручання в права заявника за статтею 8 («Усманов проти Росії» (*Usmanov v. Russia*), 2020, § 58), тяжкість вчиненого заявником правопорушення може бути оцінена у порівнянні із впливом позбавлення громадянства заявника на його особисту та сімейну ситуацію («Сайїд Абдул Салам Мубарак проти Данії» (*Said Abdul Salam Mubarak v. Denmark*)(ухв.), 2019, § 70).
 - Наприклад, у справі «Гумід та інші проти Франції» (*Ghoumid and Others v. France*), 2020, анулювання громадянства не вплинуло на право на повагу до «сімейного життя», оскільки анулювання не вплинуло на перебування відповідної особи на території держави (§§ 41-42).
 - Відповідно до двостороннього підходу, після виявлення «втручання» другий крок у визначенні того, чи було позбавлення громадянства порушенням статті 8, — це з'ясування того, чи було воно свавільним («Усманов проти Росії» (*Usmanov v. Russia*), 2020, § 53 і §§ 62-65). Як підсумовано у справі «Усманов проти Росії» (*Usmanov v. Russia*), 2020 (§§ 62-65), при визначенні свавільності необхідно враховувати, чи відповідало позбавлення закону; чи супроводжувалося воно необхідними процесуальними гарантіями, включно з тим, чи було надано особі, позбавленій громадянства, можливість оскаржити рішення в судах, які надають відповідні гарантії; і чи влада діяла старанно та швидко («Алпеева та Джалагонія проти Росії» (*Alpeyeva and Dzhhalagoniya v. Russia*), 2018, §§ 107-109 та посилання в них, а також у контексті тероризму справа «Гумід та інші проти Франції» (*Ghoumid and Others v. France*), 2020, §§ 45-48).
 - Того, що між засудженням заявників і позбавленням громадянства минув тривалий час, самого по собі недостатньо, щоб вважати цей захід свавільним. Зокрема, коли держави стикаються з терористичними нападами, вони можуть повторно і більш суворо оцінити, чи особи, які були засуджені за кримінальний злочин, що становить акт тероризму, все ще зберігають узи лояльності та солідарності з державою, і, отже, можуть, за умови застосування суворої перевірки пропорційності, вирішити вжити проти цих осіб заходів, які держава спочатку не обрала («Гумід та інші проти Франції» (*Ghoumid and Others v. France*), 2020, § 45).
 - Якщо громадянство особи може бути анульоване або скасоване на підставі того, що особа подала неправдиву/неповну інформацію або приховала відповідну інформацію, у законі має бути визначено характер інформації, що позбавляє особу права на громадянство, і має бути винесено обґрунтоване рішення («Усманов проти Росії» (*Usmanov v. Russia*), 2020, §§ 67-68). Також повинні бути взяті до уваги інші важливі чинники (під час необхідного збалансування, яке повинні виконувати національні органи влади), щоб запобігти прийняттю надмірно формалістичного рішення (§§ 69-71).

- У справі *«Усманов проти Росії» (Usmanov v. Russia)*, 2020, анулювання російського громадянства заявника не призвело автоматично до рішення про його примусове видворення з території Росії; радше питання про видворення було розглянуто в окремому провадженні. Суд відповідно розглянув анулювання громадянства окремо (§ 57).
- Принципи щодо анулювання громадянства також були застосовані у випадку, коли державні органи держави-відповідача відмовилися видати заявнику посвідчення особи, хоча штамп у радянському паспорті заявника вже підтверджував його громадянство держави-відповідача *«Ахмадов проти Азербайджану» (Ahmadov v. Azerbaijan)*, 2020, § 45).
- Вимога певної тривалості шлюбу негромадянина та/або періоду проживання в країні — загальна риса законодавства, що регулює надання громадянства (*«Савойя та Бунегру проти Італії» (Savoia and Bounegru v. Italy)* (ухв.), 2006).
- Держава несе позитивне зобов'язання забезпечити ефективну та доступну процедуру або комбінацію процедур, що дозволяє мігранту без громадянства вирішувати питання щодо подальшого перебування та статусу з належним урахуванням інтересів приватного життя відповідно до статті 8 *«Хоті проти Хорватії» (Hoti v. Croatia)*, 2018).
- У ситуаціях, коли діти народжуються в результаті сурогатного материнства, держави все одно повинні визнати спорідненість дітей з їхнім біологічним батьком і встановити можливість отримання громадянства батька. Якщо діти стикаються з тривожною невизначеністю щодо можливості отримати громадянство свого батька, ймовірно, що це негативно вплине на визначення їхньої ідентичності *«Менессон проти Франції» (Mennesson v. France)*, 2014 та *«Лабассе проти Франції» (Labassee v. France)*, 2014).
- Відповідна методологія, що викладена у справі *«Усманов проти Росії» (Usmanov v. Russia)*, 2020 (§ 58), нещодавно була застосована в контексті дітей, народжених у результаті сурогатного материнства за кордоном *«С.-Х. Проти Польщі» (S.-H. v. Poland)* (ухв.), 2021), коли Суд встановив, що Стаття 8 незастосовна: негативний вплив неможливості заявників отримати польське громадянство на особисте життя заявників не переступив «порог серйозності» (див. заяву у справі *«Денісов проти України» (Denisov v. Ukraine)* [ВП], 2018 у цьому контексті та порівняйте зі справами *«Менессон проти Франції» (Mennesson v. France)*, 2014 та *«Лабассе проти Франції» (Labassee v. France)*, 2014). Крім того, нездатність заявників отримати польське громадянство через те, що вони народилися через сурогатне материнство в США, не вплинула на їхнє сімейне життя, оскільки вони мали подвійне громадянство та проживали в Ізраїлі, де визнавався законний зв'язок між батьками та дітьми.

Варті уваги приклади

- *«Куріч та інші проти Словенії» (Kurić and Others v. Slovenia)* [ВП], 2012 – «видалення» певних осіб з реєстру постійних мешканців після здобуття Словенією незалежності;
- *«Карасев проти Фінляндії» (Karassev v. Finland)* (ухв.), 1999 – відмова у наданні громадянства особі, народженій від батьків іноземців;
- *«Рінер проти Болгарії» (Riener v. Bulgaria)*, 2006 – відхилення прохання про дозвіл відмовитися від громадянства;
- *«Савойя та Бунегру проти Італії» (Savoia and Bounegru v. Italy)* (ухв.), 2006 – вимоги, встановлені законом для отримання італійського громадянства після шлюбу;
- *«Менессон проти Франції» (Mennesson v. France)*, 2014 та *«Лабассе проти Франції» (Labassee v. France)*, 2014 – невизначеність для дітей, народжених у результаті сурогатного материнства, щодо можливості отримати французьке громадянство;

- *«Рамадан проти Мальти» (Ramadan v. Malta)*, 2016 – позбавлення громадянства після анулювання фіктивного шлюбу;
- *«K2 проти Сполученого Королівства» (K2 v. the United Kingdom)* (ухв.), 2017 – позбавлення громадянства за діяльність, пов'язану з тероризмом;
- *«Алпеєва та Джалагонія проти Росії» (Alpeyeva and Dzhalogoniya v. Russia)*, 2018 – свавільне визнання недійсними російських паспортів, виданих колишнім радянським громадянам (а також відповідних посилань у них);
- *«Акташ і Асланіскендер проти Туреччини» (Aktaş and Aslaniskender v. Turkey)*, 2019 – відмова у зміні прізвища лише на тій підставі, що запитуване нове ім'я не є турецьким (у контексті подвійного громадянства);
- *«Ахмадов проти Азербайджану» (Ahmadov v. Azerbaijan)*, 2020 – відмова видати заявнику посвідчення особи та визнати його громадянином Азербайджану, хоча він мав офіційні документи, що підтверджують його громадянство;
- *«Гумід та інші проти Франції» (Ghoumid and Others v. France)*, 2020 – позбавлення громадянства на підставі засудження за терористичний злочин, скоєний понад десять років тому;
- *«Усманов проти Росії» (Usmanov v. Russia)*, 2020 – автоматичне анулювання громадянства за відсутність інформації про братів і сестер при подачі заяви десятьма роками раніше;
- *«Віллемс проти Нідерландів» (Willems v. the Netherlands)* (ухв.), 2021 – зобов'язання законодавства ЄС надавати відбитки пальців під час подачі заявки на отримання паспорта та подальше зберігання відбитків пальців на чипі в паспорті;
- *«С.-Х. Проти Польщі» (S.-H. v. Poland)* (ухв.), 2021 – відмова надати польське громадянство за походженням дітям, народженим через сурогатне материнство в США від одностатевої пари, яка проживає в Ізраїлі, де визнається законний зв'язок між батьками та дітьми;
- *«Хашемі та інші проти Азербайджану» (Hashemi and Others v. Azerbaijan)*, 2022 – відмова видавати посвідчення особи дітям біженців, які народилися в країні, і визнавати їх громадянами через те, що їхні батьки мають інше громадянство;
- *«Йогансен проти Данії» (Johansen v. Denmark)* (ухв.), 2022 – позбавлення громадянства в контексті тероризму; див. також *«Лараба проти Данії» (Laraba v. Denmark)* (ухв.), 2022;
- *«Емін Гусейнов проти Азербайджану» (Emin Huseynov v. Azerbaijan) (№ 2)*, 2023 – свавільне позбавлення заявника громадянства, унаслідок чого він став особою без громадянства, і відсутність процесуальних гарантій.

Громадянство відповідно до інших статей Конвенції

Це питання розглядається в кількох інших статтях Конвенції.

Наприклад, див.:

- Стаття 3: особа з подвійним бельгійсько-марокканським громадянством, яка стверджує, що Бельгія не надала йому дипломатичної/консульської допомоги, поки він перебував у в'язниці в поганих умовах у Марокко: *«Ааррас проти Бельгії» (Aarras v. Belgium)* (ухв.), 2021;
- Стаття 6: (i) набуття або позбавлення громадянства: *«Макук та інші проти Словенії» (Makuc and Others v. Slovenia)* (ухв.) 2007; *«Борісов проти Литви» (Borisov v. Lithuania)*, 2011; (ii) позбавлення громадянства: *«Галіп проти Греції» (Galip v. Greece)* (ухв.), 1994; (iii) процедури, що регулюють громадянство особи: *«Аль Хамдані проти Боснії та*

- Герцеговини» (Al Hamdani v. Bosnia and Herzegovina)*, 2012; (iv) право на паспорт — не «громадянське право» відповідно до статті 6: («*Алпеева та Джалагонія проти Росії» (Alpeyeva and Dzhalogoniya v. Russia)*, 2018, § 129), те саме стосується і права на громадянство («*Сергей Смірнов проти Росії» (Sergey Smirnov v. Russia)* (ухв.), 2006);
- Стаття 8, взята спільно зі статтею 14: «*Дженовезе проти Мальти» (Genovese v. Malta)*, 2012; «*Зеггай проти Франції» (Zeggai v. France)*, 2022;
 - Статті 9, 10, 11 та 13: «*Петропавловські проти Латвії» (Petrovlovskis v. Latvia)*, 2015; «*Буделяль проти Франції» (Boudelal v. France)* (ухв.), 2017;
 - Стаття 3 Першого протоколу: нездатність осіб з кількома громадянствами балотуватися на парламентських виборах, посилання на Європейську конвенцію про громадянство: «*Танасе проти Молдови» (Tănase v. Moldova)* [ВП], 2010;
 - Стаття 2 Протоколу № 4: «*Ротару проти Республіки Молдова» (Rotaru v. Republic of Moldova)*, 2020;
 - Стаття 3 Протоколу № 4: «*Слівенко проти Латвії» (Slivenko v. Latvia)* (ухв.) [ВП], 2002;
 - Пункт 2 статті 3 Протоколу № 4: «*Х.Ф. та інші проти Франції» (H.F. and Others v. France)* [ВП], 2022;
 - Стаття 4 Протоколу № 7: «*Гумід та інші проти Франції» (Ghoumid and Others v. France)*, 2020;
 - Стаття 5 Протоколу № 7: «*Савойя та Боунегру проти Італії» Savoia and Bounegru v. Italy* (ухв.), 2006.

Повторення загальних принципів

- Для повторення загальних принципів Конвенції: «*Слівенко проти Латвії» (Slivenko v. Latvia)* (ухв.) [ВП], 2002, § 77; «*Петропавловські проти Латвії» (Petrovlovskis v. Latvia)*, 2015, §§ 73-74;
- Щоб переглянути загальні принципи та відповідну методологію згідно зі статтею 8: див «*Усманов проти Росії» (Usmanov v. Russia)*, 2020, §§ 52-56, 58, та 63-64; «*Хашемі та інші проти Азербайджану» (Hashemi and Others v. Azerbaijan)*, 2022, § 47;
- Для повторення загальних принципів Статті 6: «*Борісов проти Литви» (Borisov v. Lithuania)*, 2011, § 116; «*Аль Хамдані проти Боснії та Герцеговини» (Al Hamdani v. Bosnia and Herzegovina)*, 2012, § 72.

Подальші посилання

Керівництва із судової практики:

- Керівництво по статті 8 — Право на повагу до приватного та сімейного життя, житла та кореспонденції
- Керівництво по імміграції
- Керівництво по тероризму

Міжнародне право²:

- Стаття 15 Загальної декларації прав людини (1948)
- «Конвенція ООН про статус апатридів» (1954)
- «Конвенція ООН про громадянство заміжньої жінки» (1957)

² Це — невичерпний список. Див. також «*Х.Ф. та інші проти Франції» (H.F. and Others v. France)* [ВП], 2022, §§ 84-86, 97, 98.

- «Конвенція ООН про скорочення безгромадянства» (1961)
- Стаття 24 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (1966)
- Стаття 20 Американської Конвенції з прав людини (1969)
- Статті 7 та 8 Конвенції ООН про права дитини (1989)
- Стаття 29 Міжнародної конвенції ООН про захист прав усіх трудящих-мігрантів і членів їхніх сімей (1990)
- «Європейська конвенція про громадянство» (1997) та Пояснювальна доповідь
- Стаття 18 Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю (2006)
- Стаття 25 Міжнародної конвенції ООН про захист усіх осіб від насильницьких зникнень (2006)
- Резолюція ПАРЄ 2263 про позбавлення громадянства як засіб боротьби з тероризмом (2019)

КЛЮЧОВІ ПОСИЛАННЯ ІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Провідні справи:

- [«Усманов проти Росії» \(Usmanov v. Russia\)](#), № 43936/18, 22 грудня 2020 (порушення статті 8).

Інші справи згідно зі статтею 8 Конвенції:

- [«Карассев проти Фінляндії» \(Karassev v. Finland\)](#) (ухв.), № 31414/96, 12 січня 1999 року (неприйнятна – явно необґрунтована);
- [«Куріч та інші проти Словенії» \(Kurić and Others v. Slovenia\)](#) [ВП], № 26828/06, 26 червня 2012 року (порушення статті 8);
- [«Менессон проти Франції» \(Mennesson v. France\)](#), № 65192/11, ECHR 2014 (витяги) (відсутність порушення статті 8 щодо права заявників на повагу до їхнього сімейного життя; порушення статті 8 щодо права третього та четвертого заявників на повагу до їхнього приватного життя);
- [«Лабассе проти Франції» \(Labassee v. France\)](#), № 65941/11, 26 червня 2014 року (відсутність порушення статті 8 щодо права заявників на повагу до їхнього сімейного життя; порушення статті 8 щодо права третьої заявниці на повагу до її приватного життя);
- [«Рінер проти Болгарії» \(Riener v. Bulgaria\)](#), № 46343/99, 23 травня 2016 року (порушення статті 8);
- [«Рамадан проти Мальти» \(Ramadan v. Malta\)](#), № 76136/12, 21 червня 2016 року (відсутність порушення статті 8);
- [«K2 проти Сполученого Королівства» \(K2 v. the United Kingdom\)](#) (ухв.), № 42387/13, 07 лютого 2017 року (неприйнятна – явно необґрунтована);
- [«Хоті проти Хорватії» \(Hoti v. Croatia\)](#), № 63311/14, 26 квітня 2018 року (порушення статті 8);
- [«Алпеєва та Джалагонія проти Росії» \(Alpeyeva and Dzhalagiya v. Russia\)](#), №№ 7549/09 та 33330/11, 12 червня 2018 року (порушення статті 8);
- [«Саїд Абдул Салам Мубарак проти Данії» \(Said Abdul Salam Mubarak v. Denmark\)](#) (ухв.), № 74411/16, 22 січня 2019 року (неприйнятна – явно необґрунтована);
- [«Акташ і Асланіскендер проти Туреччини» \(Aktaş and Aslaniskender v. Turkey\)](#), №№ 18684/07 та 21101/07, 25 червня 2019 року (порушення статті 8);
- [«Ахмадов проти Азербайджану» \(Ahmadov v. Azerbaijan\)](#), № 32538/10, 30 січня 2020 року (порушення статті 8);
- [«Гумід та інші проти Франції» \(Ghoumid and Others v. France\)](#), №№ 52273/16 та 4 інші, 25 червня 2020 (відсутність порушення статті 8);
- [«Віллемс проти Нідерландів» \(Willems v. the Netherlands\)](#) (ухв.), № 57294/16, 09 листопада 2021 року (неприйнятна – явно необґрунтована);
- [«С.-Х. проти Польщі» \(S.-H. v. Poland\)](#) (ухв.), №№ 56846/15 та 56849/15, 16 листопада 2021 року (неприйнятна – несумісна *ratione materiae* зі статтями 8 і 14 у поєднанні зі статтею 8);
- [«Хашемі та інші проти Азербайджану» \(Hashemi and Others v. Azerbaijan\)](#), №№ 1480/16 та 6 інших, 13 січня 2022 року (порушення статті 8).
- [«Йогансен проти Данії» \(Johansen v. Denmark\)](#) (ухв.), № 27801/19, 03 березня 2022 року (неприйнятна – явно необґрунтована);
- [«Лараба проти Данії» \(Laraba v. Denmark\)](#) (ухв.), № 26781/19, 22 березня 2022 року (неприйнятна – явно необґрунтована);

- *«Емін Гусейнов проти Азербайджану» (Emin Huseynov v. Azerbaijan) (№ 2), № 1/16, 13 липня 2023 року (порушення статті 8).*

Громадянство відповідно до інших статей Конвенції:

- Стаття 3: *«Ааррас проти Бельгії» (Aarrass v. Belgium) (ухв.), № 16371/18, 07 вересня 2021 року (неприйнятна – явно необґрунтована);*
- Стаття 6: (i) набуття або позбавлення громадянства: *«Макук та інші проти Словенії» (Makuc and Others v. Slovenia), № 26826/06, 31 травня 2007 року (неприйнятна – несумісна *ratione materiae*); «Борісов проти Литви» (Borisov v. Lithuania), 9958/04, 14 червня 2011 року (неприйнятна – несумісна *ratione materiae*); (ii) позбавлення громадянства: *«Галіп проти Греції» (Galip v. Greece) (ухв.), № 17309/90, 30 серпня 1994 року (неприйнятна – несумісна *ratione materiae*); (iii) процедури, що регулюють громадянство особи: *«Аль Хамдані проти Боснії та Герцеговини» (Al Hamdani v. Bosnia and Herzegovina), № 31098/10, 07 лютого 2012 року; «Сергей Смірнов проти Росії» (Sergey Smirnov v. Russia) (ухв.), № 14085/04, 06 липня 2006 року (неприйнятна – несумісна *ratione materiae*); (iv) паспорт: *«Алпеева та Джалагонія проти Росії» (Alpeyeva and Dzhalagoniya v. Russia), №№ 7549/09 і 33330/11, 12 червня 2018 року (неприйнятна – несумісна *ratione materiae*);****
- Стаття 8, взята спільно зі статтею 14: *«Дженевезе проти Мальти» (Genovese v. Malta), № 53124/09, 11 жовтня 2011 року (порушення статті 14, взятої спільно зі статтею 8); «Зеггай проти Франції» (Zeggai v. France), № 12456/19, 13 жовтня 2022 року (відсутність порушення статті 14, взятої спільно зі статтею 8);*
- Статті 9, 10, 11 та 13: *«Петропавловскіс проти Латвії» (Petropavlovskis v. Latvia), № 44230/06, ECHR 2015 (неприйнятна – несумісна *ratione materiae* зі статтями 10, 11 і 13); «Буделяль проти Франції» (Boudelal v. France) (ухв.), № 14894/14, 13 червня 2017 року (неприйнятна – несумісна *ratione materiae* зі статтями 9, 10 і 11);*
- Стаття 3 Першого протоколу: *«Танасе проти Молдови» (Tănase v. Moldova) [ВП], № 7/08, ECHR 2010 (порушення статті 3 Першого протоколу);*
- Стаття 2 Протоколу № 4: *«Ротару проти Республіки Молдова» (Rotaru v. Republic of Moldova), № 26764/12, 08 грудня 2020 року (порушення статті 2 Протоколу № 4);*
- Стаття 3 Протоколу № 4: *«Слівенко проти Латвії» (Slivenko v. Latvia) (ухв.) [ВП], № 48321/99, ECHR 2002-II (неприйнятна – несумісна *ratione materiae*); пункт 2 статті 3 Протоколу № 4: *«Х.Ф. та інші проти Франції» (H.F. and Others v. France) [ВП], №№ 24384/19 та 44234/20, 14 вересня 2022 року (порушення пункту 2 статті 3 Протоколу № 4);**
- Стаття 4 Протоколу № 7: *«Гумід та інші проти Франції» (Ghoumid and Others v. France), № 52273/16 та 4 інші, 25 червня 2020 року (неприйнятна – несумісна *ratione materiae* щодо анулювання французького громадянства);*
- Стаття 5 Протоколу № 7: *«Савойя та Бунегру проти Італії» (Savoia and Bounegru v. Italy) (ухв.), № 8407/05, 11 липня 2006 року (неприйнятна – несумісна *ratione materiae*).*